

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geur's, Echt. Dr W. Minis-van de Geyn, Maastricht, C. Willemse, Eygelshoven. **Hoofdredacteur:** Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap: Dr. E. M. Kruytzer, Maastricht. **Secretaris:** Dr. P. J. van Nieuwenhoven, Trianonstraat 13, Maastricht. **Penningmeester:** P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, giro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Tel. K 4400—4174.

Lidmaatschap f 5,00 per jaar. Het **Maandblad** wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 7,50 per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 1,50, voor leden f 1,00. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergaderingen, blz. 105. — Filmvoorstellingen voor jeugdige belangstellenden, blz. 105. — Uit eigen kring, blz. 105. — Verslag van de maandvergaderingen, blz. 105. — Nieuws uit Venlo en omgeving, blz. 113. — P. J. H. van Bree: De kat uit Haelen, blz. 114. — P. L. Marquet: Vissen uit Zuid-Limburg II, blz. 117. — Dr. J. Hofker: Foraminifera from the Cretaceous of South Limburg, Netherlands. XLIV and XLV, blz. 121. — Boekbespreking, blz. 127. — Nieuwe leden, blz. 128. — Publicatie XI, blz. 128.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADEERINGEN.

Te Maastricht, op woensdag 4 nov. '59
om 19 uur, in het museum.

Te Heerlen op woensdag 11 nov. '59,
om 19 uur, in het St. Clara-College,
Gasthuisstraat 21.

Dr. M. A. Bruna zal spreken over:
„Na 100 jaar Darwin”.

Te Maastricht op woensdag 2 dec. '59,
om 19 uur, in het museum.

Dr. J. E. Schulte zal spreken over:
„Darwin als mens”.

Te Heerlen op woensdag 9 dec. 1959
om 19 uur, in het Geologisch Bureau.

FILMVOORSTELLINGEN VOOR JEUGDIGE BELANGSTELLENDEN.

Gedurende de wintermaanden zullen in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht, op de tweede zondag van de maand, dus op 8 nov. en 13 dec., natuurfilms worden vertoond, 's middags om 15.30 u. precies. Deze voorstellin-

gen zullen op de eerste plaats bestemd zijn voor jongens en meisjes van 10 tot 14 jaar. Oudere belangstellenden zijn echter ook welkom. Ter bestrijding van de kosten zal een toegangsprijs van 10 cent worden gevraagd.

UIT EIGEN KRING

Prof. dr. G. G. G. J. van Steenis, bijzonder hoogleraar in de floristiek en plantengeografie van de Indische Archipel en omgeving aan de Rijksuniversiteit van Leiden, heeft het eredoctoraat in de faculteit der wis- en natuurkunde ontvangen van de McGill University te Montreal in Canada. Het eredoctoraat werd hem verleend op grond van zijn verdiensten voor de flora malesiana. Onze hartelijke gelukwensen.

VERSLAG VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht, op 2 september 1959.

De voorzitter, Dr. Kruytzer, herdenkt de heer K. H. Hamelink, die op 14 augustus plotseling is overleden. Ofschoon wij hem weinig op onze vergaderingen zagen, was hij toch een van onze trouwste leden. Vaker kwam hij even het museum binnen lopen, om een of andere

vondst te laten zien of om ons te helpen bij het determineren van moeilijke stenen. Stenen verzamelen was zijn grote liefhebberij, maar hij deed het met grote kennis van zaken. Daarom was hij ook de vraagbaak van velen. Allen waren welkom bij hem en zijn vrouw, doch zijn grootste genoegen was het de jongeren in te leiden in „het vak” en enthousiast te maken.

Hij was jaren lang de voorzitter van de afdeling Limburg van de Ned. Geologische Vereniging en sinds een jaar voorzitter van het hoofdbestuur.

Blijmoedig en opgewekt ging hij door het leven. De Heer heeft thans zijn trouwe dienst-knecht opgeroepen. Hij ruste in vrede.

Verschenen is Reeks XI (1958—1959) van de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg: „Notes on the genus *Salomona* Blanchard (*Orthoptera*, *Tettigoniidae*, subf. *Agracinae*) with 50 figures and 53 plates by C. Willemsen”. De voorzitter wenst de schrijver van harte geluk met het voltooiën van dit belangrijke werk, dat niet weinig zal bijdragen om onze goede naam in binnen- en buitenland te versterken. Het boek is prachtig geïllustreerd, maar dat verwondert niemand, die het fotografisch werk van de schrijver kent.

In de afgelopen maanden zijn nog enkele mooie boekwerken binnengekomen. „Pays sans frontière” van de Luikse hoogleraar Jean Lejeune. Samen met de Nederlandse vertaling van de hand van Mr. A. Minis „Land zonder grens”, geschonken door het gemeentebestuur van Maastricht. Verder hebben wij ontvangen „De St. Petersbergh bij Maastricht. II., rapport van de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg, deel II. Faunistisch Onderzoek”. Dit zijn de 37 gebundelde artikelen, die van 1949 tot 1958 in ons maandblad zijn verschenen. De titel dekt niet helemaal de lading daar er ook floristische artikelen bij zijn. Deel I, het historisch gedeelte, moet nog verschijnen. Tenslotte het prachtig uitgevoerde „Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de N.V. Provinciale Limburgse Electriciteits-Maatschappij te Maastricht”. Aan de schenkers onze dank en gelukwensen.

Het museum is door aankoop in bezit gekomen van een herbarium, bestaande uit ongeveer 500 planten, in hoofdzaak verzameld in de omstreken van Valkenburg, op het einde der vorige eeuw.

Het is bijeengebracht door de graaf de Villers, die de planten keurig verzorgd heeft. Het herbarium is geëtiketteerd: „Herbier Adhémar de Villers-Masbourg, Château de Schaloen”. Een dergelijk herbarium is altijd waardevol vanwege de vindplaatsen uit het verleden, wanneer deze nauwkeurig zijn aangegeven, en dat is hier het geval. De voorzitter dankt de heer Grégoire voor het nakijken van het herbarium.

Vervolgens geeft hij Dr. Schulte het woord die spreekt over:

„Natuurlijke Historie en Geneeskunde in de Middeleeuwse Abdij van Rolduc”

Er zijn diverse redenen om in deze kring dit onderwerp te bespreken:

- a: Rolduc bevindt zich met dit Genootschap in dezelfde streek.
- b: Onlangs was er daar een Reunie van oud-alumni en leraren.
- c: Dit Genootschap vond eigenlijk te Rolduc zijn oorsprong, omdat daar de stichter en stuwer, Rector Cremers, tot de liefde en beoefening van de natuurlijke historie geraakte, in het begin zelfs zijns ondanks! Dit Genootschap gaat zijn gouden feest tegemoet, een reden te meer voor een terugblik.

Maar nu over de oude Abdij Rolduc, gesticht in 1104:

Het mag zeker merkwaardig heten, dat er daar, behalve voor theologie en voor de artes liberales, blijkens het boekenbezit van die Abdij, ook belangstelling was voor natuurlijke historie en voor geneeskunde; of men van beoefening ervan mag spreken? Zeker wel van belangstelling ervoor. Is het boekenbezit van een persoon of van een instelling geen indicator? Hoe was dat nu te Rolduc gesteld?

Deze boeken zijn verloren gegaan, maar wij beschikken nog over de Catalogus van het jaar 1230; deze omvat 250 geschreven boeken, een voor die tijd respectabel bezit, vooral als men dat vergelijkt met het bezit van andere instellingen.

Dit bezit omvatte uiteraard theologische werken, zoals uitgaven van de Schrift en com-

mentaren daarop, werken van Augustinus e.a.

Voorts boeken over de artes liberales in verband met de middeleeuwse opleiding: trivium en quadrivium; hierbij nemen de geschriften van Gerbert van Aurillac een plaats in.

Nu is het merkwaardig, dat dit gedeelte van het boekenbezit ook een aantal boeken omvat over natuurlijke historie en geneeskunde, ofschoon deze eigenlijk buiten het programma van die opleiding vallen.

Deze geschriften zijn uiteraard geen boeken in de zin van onze tijd met hedendaagse methodes.

Er zijn dan te noemen:

Nr. 229 (volgens de opsomming van F. Sassen): „Liber bestiarum”, waarmede volgens G. ten Doesschate, die een belangrijke publicatie ter zake uitgaf, bedoeld is: „Physiologus”, een Grieks boek (verzen en proza) over fauna, vooral dieren van de Bijbel, ook fabeldieren, dat invloed had op Albertus Magnus (uitgave Stadler); dit boek werd blijkbaar te Rolduc zeer gewaardeerd.

Nr. 232: „De generibus herbarum”, een Latijnse vertaling van Dioskorides. Dit boek was de eerste pharmacologie (voor ong. 1½ millennium). Ook Nr. 241.

Nr. 218: „Emilianus de preceptis rei rustice”, over het landbouwbedrijf, over plant- en dierkunde en over hygiëne, vooral praktisch en zake-lijk, quantitatief, maar deels magisch.

Als medische boeken vallen te noemen:

Nr. 240: „Ysagoge Johannis”, een inleiding en vertaling van de Ars parva van Galenus met commentaar. Johannitus leefde van 809—873. Zijn boek werd in de middeleeuwen veel gebruikt. Daarin treft men aan de leer der eukrasie, het idee van de localisatie in de hersenen, de leer der spiritus en n.b. van de bloedsomloop!

Ten slotte waren er te Rolduc nog boeken van de Magister orientis et occidentis, n.l. van Constantinus Afer en wel

Nrs. 242—243 „Duo libri graduum”, geen koortsboek, maar over de graden van de werking van pharmaca.

Ten slotte Nr. 244: „Item Constantinus”, vermoedelijk het geheel Corpus Constantinianum.

Wat valt uit het bovenstaande nu op te maken?

Dat er te Rolduc belangstelling was voor natuurlijke historie, evenals in onze tijd het

geval is, voortzetting dus van een traditie, waarvan dit Genootschap en dit Museum hun bestaan te danken hebben. Ook was er blijkbaar belangstelling voor geneeskunde, die toen uiteraard primitiever was (vgl. Lucas Hd. 12:23) en ook buiten de kring der artsen bestudeerd werd.

Bij een onderzoek is mij gebleken (voor zover ik kon nagaan), dat geen der vermaarde instellingen van die tijd, zoals Oxford en Cambridge over zo'n boekenbezit beschikken.

Het verwondert de heer Wassenberg, dat in de Annalen en in de catalogus van 1230 geen werken worden genoemd die in de volkstaal zijn geschreven. Er bestaan nl. wel dergelijke boeken in de Engelse volkstaal van die tijd. Prof. v. d. Ploeg is niet overtuigd van de belangrijkheid van Rolduc voor de studie van de natuurlijke historie, alleen omdat men weet dat er enkele boeken aanwezig waren. Deze waren waarschijnlijk in alle intellectuele centra van die tijd aanwezig, al bestaan daar geen bewijzen meer voor. De heer Ververs merkt op dat juist de abdijen in de middeleeuwen brandpunten waren van medische wetenschap. In de kloostertuinen werden medicinale planten gekweekt. De voorzitter dankt spreker voor diens bijdrage tot de kennis van oude Limburgse cultuur.

De heer Grégoire spreekt nogmaals over de vindplaatsen van de kalketrip, *Centaurea calcitrapa*, te Maastricht.

In de voorlaatste alinea van mijn publicatie over deze plant, opgenomen in het Natuurhistorisch Maandblad 48e Jrg., No. 1-2 van 27 febr. 1959, meende ik te moeten aannemen, dat de vegetatie op de Maasmolendijk te Maastricht als gevolg van de omschreven omstandigheden voor goed verdwenen zou zijn.

Bij een inspectie van het terrein in begin Augustus j.l., bleek mij echter (gelukkig!), dat zich ondanks alles nog enkele exemplaren hebben kunnen handhaven. Op een plek vlak aan de rand van de kanaalwand bleek er van de op het jaagpad opgebrachte kiezel en puin slechts een dun laagje te zijn terechtgekomen. Daar ook zo vlak aan de rand geen overrijden door wielen van auto's, trucks e.d. te wachten is, hebben daar een 2-tal planten kans gezien alsnog door te breken en het tot behoorlijke ontwikkeling, bloei en zaadvorming te brengen!

Verder zijn blijkbaar een 3-tal planten tijdens de werkzaamheden met wortel en al uitgegraven

en terecht gekomen op de glooiing van het grond-lichaam van de voormalige oprit. Het onderstuk van de lange en sterke wortel is daar aangeslagen en ondanks dat het bovenste wortelstuk een eind boven de grond uitsteekt en de planten hierdoor scheefgezakt zijn, zijn ze toch tot behoorlijke groei, bloei en zaadontwikkeling gekomen. Dit laatste doet de hoop herleven, dat de reeds verloren gewaande vegetatie zich op de duur toch nog zal herstellen. Met belangstelling zal de verdere gang van zaken worden geobserveerd!

Tot mijn teleurstelling moest ik echter enige dagen geleden constateren, dat de planten, welke groeiden op de andere standplaats te Maastricht, n.l. in een weide nabij de Nederlands-Belgische grens te Smeermaes, nagenoeg verdwenen zijn, zo goed als zeker uitgeroeid door de boer.

Ook de reuzebalsemien *Impatiens glandulifera* heeft de aandacht van spr. gehad:

Over deze interessante plant vond ik mededelingen in het „Correspondentieblad” nr. 6 van 15 november 1957 en in nr. 7 van 1 febr. 1958.

Reeds ruim 10 jaren geleden trof ik samen met dhr. Willems een dertigtal bloeiende planten aan op een ruigte op de oostelijke Maasoever tussen Gronsveld en Oost-Eysden. Nadien hebben we ze op verschillende plaatsen langs beide oevers van de Maas regelmatig aangetroffen. O.a. is een vrij talrijke vegetatie te vinden in het Boscherveld te Maastricht nabij de stuw van Borgharen. Hier staan exemplaren, die 2 à 3 m hoog zijn.

De plant behoort tot de familie van de Balsaminaceën of Balsemienachtigen en tot het geslacht *Impatiens* L. of Springzaad, zo genoemd omdat de 5 wanden of kleppen van de vruchtdoos, wanneer het zaad rijp is, bij aanraking (ook door de wind) zich plotseling elastisch oprollen, waardoor de zaden vaak metersver worden weggeslingerd.

In Heukels „de Flora van Nederland” ed. 1909 staat de plant nog niet vermeld, wel echter in de Heukels geïllustreerde Schooflora voor Nederland, bewerkt door W. H. Wachter, elfde druk van 1934. Echter worden daarin nog geen vindplaatsen vermeld.

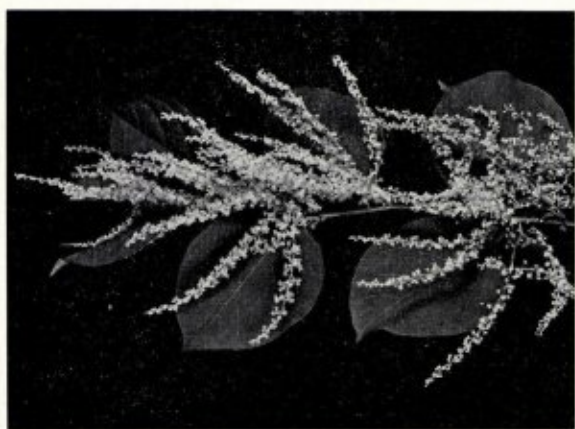
In Duitsland wordt ze veel in tuinen en op begraafplaatsen gekweekt en hier en daar ook in groten getale als honingplant voor de bijen.

Ook daar is ze op vele plaatsen verwilderd. De bloemen zijn protrandrisch, d.w.z., dat in één bepaalde bloem het stuifmeel rijp is voor dat de stempels geschikt zijn om het op te nemen. Ze zijn dus aangewezen op kruisbestuiving. Deze geschiedt in hoofdzaak door hommels, die met hun rug langs de rijpe helmknoppen strijken en zo het stuifmeel opnemen en naar een andere bloem overbrengen. Men spreekt dan ook van een mannelijk en van een vrouwelijk stadium van de bloem. Merkwaardig is ook nog het optreden van z.g. steltwortels, dat zijn wortels, die bovengronds stijwaarts vanuit de hoofdstengel zich uitspreiden, vermoedelijk om de hoog opschietende plant een grotere stabiliteit te verlenen.

Hoe komt deze oorspronkelijke vreemdeling nu langs onze Maasboorden? Het antwoord hierop is duidelijk, als men weet, dat de reuzebalsemien een der vele adventieven is van de wolwasserij in het water van de Vesdre (België), vooral in en rond de stad Verviers, waar diverse lakenfabrieken te vinden zijn. Langs de boorden van deze rivier kan men duizenden van deze mooie planten aantreffen, voor de liefhebber een onvergetelijke aanblik! Met het water van de Vesdre worden de rijpe zaden meegevoerd tot in de Maas, waar ze, indien ze op een gunstige plaats aanspoelen, tot kieming en verdere ontwikkeling komen, ofschoon beweerd wordt, dat werkelijke inburgeringen, zoals ze toch ook bij ons hier en daar te vinden zijn, zeer zeldzaam voorkomen, daar de zaden vaak niet helemaal tot rijpheid zouden komen.

Mijn eigen ondervinding kan deze bewering niet bevestigen. Behalve het zich al jarenlang handhaven op vaste punten langs Vesdre en Maasoever, deed ik de volgende ervaring op. Voorjaar 1958 plantte ik enkele door dhr. Willems te Heer uit zaad gewonnen jonge plantjes in mijn tuin. Ze groeiden op tot exemplaren van 2 à 2½ m hoog. In het voorjaar 1959 stonden overal in 't rond verspreid tot zelfs in de kiezelpaden en tot op 4-5 m afstand van de ouders enkele honderden jonge kiemplanten, waarvan een 5-tal, dat ik liet staan, tot volledige ontwikkeling kwam en waarvan een exemplaar in de maandvergadering van 2-9-'59 wordt getoond, alsook een bovenstuk van een plant, die te Sint Pieter langs de Maas staat.

Dr. van Nieuwenhoven twijfelt eraan of de reuzebalsemien wel tot de woladventieven ge-

Polygonum cuspidatum, Japanse Duizendknoop.

rekend mag worden: De zaden zijn immers niet kleverig of stekelig, en de plant is niet afkomstig van landen, die wol exporteren. De heer Grégoire meent dat de plant aanvankelijk als sierplant is ingevoerd, en veel in boerentuintjes werd aangeplant. Daaruit zal zij met schapenwol op de fabrieksterreinen terecht zijn gekomen.

Tenslotte spreekt de heer Grégoire over de Japanse Duizendknoop, *Polygonum cuspidatum*.

Een artikel voorkomende in het „Correspondentieblad” nr. 6 van 15 november 1957 waarin enige gegevens over deze plant vermeld worden, geven mij aanleiding hier het volgende te berde te brengen:

Voor wat Limburg betreft worden de volgende vindplaatsen opgegeven: Tegelen 1945; Roermond 1921; Born 1955; Sittard 1912; Geleen 1900; Echt 1939; Lutterade 1914; Schimmert 1913; Spaubeek 1912; Epen 1953.

In de aantekeningen van wijlen Dr. de Wever te Nuth zijn nog de volgende vindplaatsen vermeld: „Bunde langs de Geul bij Weerterhof in de mergelmuurvoegen l/d Geul bij Wed. Lambrechts 1916. Geleen tuinheg bij de Kluis langs het pad naar Dauske 1916. Lutterade: tegenover het station 1916. Spaubeek: tussen de spoorlijnen bij 't station 1914. Schimmert: in de Stroekergats tuinheg Kerkhofs 1918. Sittard: tuinheg tegenover moutfabriek Arnolds 1914. Vaals: langs de weg van Vierlandenhoek naar Wolfshaag n/d. kant van de Belgische grens 1928. Heer: bij de kerk 1912. Kadij en

Keer: bij Kasteel Blankenberg 1928. Voerendaal: bij 't kasteel Cortenbach 1933”.

In de loop der jaren zijn vele, wellicht alle b.g. vindplaatsen verdwenen. Merkwaardig is het echter, dat Dr. de Wever de plant niet opgeeft voor de oevers van de Maas te Maastricht en zuidelijker tot Eysden, waar ze al sinds vele jaren door schrijver dezes en meerdere zijner botanische vrienden werd aangetroffen.

Dit is eveneens het geval voor de oevers van het Julianakanaal tot Born. Ook zag ik in 1954 deze plant langs de helling nabij de Lourdesgrotte te Valkenburg en nog op meerdere andere plaatsen, waarvan ik echter geen aantekening heb gehouden.

Sedert het begin dezer eeuw heeft de plant zich in ons land blijkens bovenstaande gegevens op vrij veel plaatsen verwilderd vertoond, want in „de Flora van Nederland” door H. Heukels, deel II, ed. 1909, blz. 86 staat vermeld:

„Voorkomen: De plant is afkomstig uit Oost Azië en wordt in tuinen gekweekt. Ze is bij Amersfoort, Monster en Rotterdam verwilderd gevonden”. Volgens de toen bekende gegevens was het dus toen nog een uiterst zeldzame plant, maar in Heukels Schooflora ed. 1934 staat reeds: „Vaak verwilderd”.

Op aanbeveling van von Siebold werd de plant in het midden der 40er jaren van de vorige eeuw vaak als veevoeder verbouwd. In Japan worden de jonge scheuten als asperges gegeten. Ze is in Midden-Europa uit tuinen verwilderd op vele plaatsen aangetroffen en kan zich op bepaalde groeiplaatsen jarenlang handhaven.

De heer Stevens heeft enkele vogelwaarnemingen te vermelden:

Bij de overlaat in 't Bosserveld heeft ook weer in 't afgelopen seizoen een paar Meerkooten (*Fulica atra* L.) genesteld. Zij hebben er zes jongen grootgebracht.

Op datzelfde terrein was begin juni ook een paartje Kleine Karekieten (*Acrocephalus scirpaceus* Herm.) aanwezig. Of zij er gebroed hebben, is mij niet bekend. Merkwaardig is de aanwezigheid op dezelfde plaats van vier (of vijf) Dodaarsjes (*Podiceps ruficollis* Pall.). Op 15 augustus heb ik ze daar voor het eerst waargenomen. Twee (of drie) der vogels waren nog in zomerkleed, met donkere kop en nek, warmbruine halszijden en geelgroene mondhoeken. Vandaag 2 september waren zij er nog. In

de regel verschijnen deze vogels op de Maas op z'n vroegst einde september of begin oktober.

De heer **Hekking** toont een enorme sierkalebas en vraagt of deze eetbaar is. Volgens de flora van **Heimans** en **Thijssse** is dit inderdaad het geval. Men gebruikt de vruchten echter liever als pronkappels op schalen en kasten.

De heer **Willems** uit zijn teleurstelling over de mededelingen van de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg, speciaal wat de floristiek betreft. Met de St. Pietersberg verdwijnen een aantal planten, die alleen daar in Nederland gevonden kunnen of konden worden. De rijkdom van de terreinen ten oosten van de Maas, die nu veilig zijn gesteld, is beslist minder groot. Het lijkt hem gewenst een lijst van planten samen te stellen van de St Pietersberg, waarbij ook oude bronnen zoals herbaria dienen te worden geraadpleegd.

De voorzitter geeft als antwoord dat het onderzoek nog niet is afgesloten, en dat de serie normaal zal blijven verschijnen in het maandblad. Medewerking op dit gebied is zelfs welkom.

Tenslotte wijst de heer **Bouchoms** op een aardbeiplant met gele bloemen, waarschijnlijk *Fragaria indica*, door hem gevonden in een heg te Gronsveld, en op het nest van een behangersbijtje, aangetroffen in een deurslot.

te Heerlen op 9 september 1959.

Br. Arnoud heeft een aantal soorten eendagsvliegen meegebracht, levend of geprepareerd. Er zijn hieronder soorten die in helder water voorkomen, terwijl andere in de modder leven. Bij deze dieren komt een zgn. subimago voor, een vliegend stadium, waarbij als het ware een eendagsvlieg in een eendagsvlieg zit. Dit is heel goed waar te nemen aan de vleugels: er binnen in zit nog een stel vleugels, waardoor ze donkerder zijn dan bij de geheel volwassen exemplaren. Bij het verlaten van het water worden veel individuen het slachtoffer van zwaluwen, zoals **Br. Arnoud** was gebleken.

De heer **van Loo** laat zien wat er zoal bloeit in september: veel composieten waaronder de stengelloze zilverdistel, *Carlina acaulis*, uit de Pyreneeën, de Alpen, de Balkan en Midden-Rusland. Hiervan komt een variëteit voor met

ongeveer 30 cm lange stengels. Van de kamperfoelie-achtigen *Abelia grandiflora*, een heestertje uit China, dat in normale winters zonder dekking bij ons kan overblijven. De bloemen staan in kleine bebladerde pluimen en zijn licht paars. Zij verkleuren echter spoedig onder invloed van sterk zonlicht. Van de kaardenfamilie de blauwe knoop, *Succisa pratensis*. De plant heet ook wel duivelsbeet, omdat het onderste deel van de wortelstok er uit ziet alsof het einde ervan afgebeten is. De blauwe knoop is algemeen in Europa, de Kaukasus en in Siberië, en staat meestal in vochtige weilanden. De blauwe, zelden geelachtige of roodachtige bloempjes staan in halfbolvormige hoofdjes. Van de Helmkruidfamilie *Phygelius capensis*, een plant van de Kaap, die 1 m hoog wordt en een opstaande los gevormde tros heeft van hangende buisvormige bloemen, circa 4 cm lang. Kleur koraalrood, met zwavelgele keel. De opening van de bloemen is steeds naar de hoofdstengel gericht, alsof zij de zon ontvluchten willen. Deze eigenschap geeft een verklaring van de aan het grieks ontleende naam. Van de strandkruidfamilie *Ceratostigma plumbaginoides*, de loodplant, uit Noord-China. Halfheesterachtige plant, die 30 tot 60 cm hoog wordt en trossen draagt van donkerblauwe radvormige bloempjes. De kelk is violetrood. Dit is een zeer goede plant voor de rotstuin, stelt geen hoge eisen, en bloeit juist wanneer de meeste vaste planten zijn uitgebloeid. Een andere soort, *C. willmottiana*, komt uit Szechuan, en wordt 1 m hoog. Van de heidekruidfamilie *Daboecia cantabrica*, Ierse heide, ook wel „Glanzheide". De plant komt veel voor in Ierland, en is dan ook naar een Ierse heilige genoemd, St. Dabeok. Men vindt haar ook in Zuid-Frankrijk, Noord-Spanje en Portugal. Het is een groenblijvend heestertje met leerachtige glanzende bladeren op korte steeltjes en talrijke purperroze klokvormige bloempjes, die tot losse trosjes verenigd in de oksels van de bladeren staan. Er zijn wel 9 synoniemen bekend. Tenslotte van de gentiaanfamilie het duizendguldenkruid, *Centaureum umbellatum*. Een mythische Centaur, Chiron geheten, zou de grote geneeskrachtige werking van deze plant hebben ontdekt. Er zijn weinig planten, die zoveel synoniemen hebben als de Centauriums, zeker een teken dat ze bij de vroegere plantkundigen een grote belangstelling hadden. In ons land komen nog twee soorten voor, nl. *C. vulgare* Raf., Strand-

duizendguldenkruid, en *C. pulchellum* Druce, fraai duizendguldenkruid. Wat Raf verstaan heeft onder *C. vulgare* bleek later te bestaan uit twee soorten, nl. een soort welke reeds beschreven was onder de naam *C. umbellatum*, en dus hiertoe gerekend werd, maar ook een nieuwe soort, en deze werd dus *C. vulgare* Raf genoemd. Deze planten zouden een plaatsje waard zijn in onze siertuinen. Zij kunnen worden gezaaid op humusrijke, niet te droge grond in de half-schaduw.

Ook de heer Beerens had plantaardig materiaal bij zich: enige hazelnoten met een groot en grillig gevormd vruchtomwindsel, die door de heer van Loo herkend werden als te behoren tot een Amerikaanse vorm van de gewone hazelaar; en verder de tweestijlige meidoorn, *Crataegus oxyacantha*, met zoals de naam zegt twee stijlen in de bloem, in tegenstelling met *Cr. monogyna*, die maar een stijl heeft. Een meer betrouwbaar onderscheid vormen de bladeren, die bij de tweestijlige soort gelobd zijn, en bij de eenstijlige gespleten tot gedeeld.

De heer Collin had de aardaker meegebracht, *Lathyrus tuberosus*, verzameld tussen Kunrade en Ubachsberg. Andere bekende vindplaatsen zijn het station Schin op Geul, en de sluizen bij Limmel. Deze plant zou uit West-Azië stammen, misschien van de monding van de Donau. De bloemen zijn fraai helderrood. Daarom wordt de plant wel eens aangeplant. Bovendien werd vroeger uit de bloemen een parfum gestookt. De plant bezit zeer dunne uitlopers, die soms diep de grond indringen en daar volgens de flora knollen vormen tot de grootte van een hazelnoot. Die van het meegebrachte materiaal doen eerder denken aan de kootjes van een vinger. Men moet deze knollen niet verwisselen met de wortelknolletjes van de vlinderbloemige planten, waarin stikstof-bindende bacteriën zitten. De knollen van de aardaker zijn rijk aan zetmeel, suikers en eiwit, en worden in boter geroosterd gegeten. Ook kan men ze verwerken tot koffiesurrogaat. In andere streken worden ze aan de varkens gevoerd. Vermoedelijk is de plant door de Tartaren ingevoerd in Europa. Zij vormde het hoofdvoedsel van deze volksstam. Het zal geen verwondering wekken dat de plant een groot aantal volksnamen telt.

Tenslotte waren er een aantal vogelwaarnemingen te vermelden, o.a. van de heer Bult: Duinpieper nabij de zandverstuiving bij de Rode

Beek, op 7 en 21 juni en op 6 juli telkens één exemplaar, op 19 juli drie exemplaren. Tureluur vanaf 7 juni aan de randen van de ondergelopen kleigroeve bij de steenstort van de Hendrik.

Grauwe klauwier, broedgeval bij kasteel Menten: 20 juni nest met vlugge jongen; 3 juli uitgevlogen jongen werden door de ouden gevoerd; 5 juli zingend mannetje op de afrastering. Daarna geen enkele klauwier meer gezien. Nachtzwaluw, drie koppels op de Brunssumerheide tijdens een nachtelijke tocht op 18 juli, samen met de heer de Veen. Een zingend mannetje werd gehoord op de steenstort van de Hendrik. Nog drie zingende mannetjes in de grensbossen bij Schinveld. Bonte Vliegenvanger, tijdens voorjaarstrek waargenomen in het Kappellebos omstreeks 7 mei. Sinds begin augustus zijn ze er weer, nu op de terugtrek.

te Maastricht op 7 oktober 1959.

Bij de aanvang van de vergadering worden door de voorzitter, Dr. Kruytzer, enige woorden gewijd aan de nagedachtenis van Dr. E. M. I. Batta, die op 11 september 1959 overleden is. Zijn heengaan treft in het bijzonder het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, waarvan hij bijna dertien jaar lang de enthousiaste en toegewijde voorzitter was. Ook wij betreuren zijn verscheiden, al nam hij niet actief deel aan ons werk. Hij liet geen gelegenheid voorbijgaan om blijk te geven van zijn grote belangstelling. Vooral ook willen wij herinneren aan de prettige samenwerking die er bestaat tussen ons genootschap en het zijne, en die b.v. tot uiting kwam bij de voorbereiding van de Akademiedagen in 1952 en in het gemeenschappelijke werk in de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de St. Pietersberg. Wij zullen zijn nagedachtenis in hoge ere houden. Hij ruste in vrede.

Met weemoed hebben wij ook afscheid moeten nemen van L. E. C. Cremers, die op 26 september overleden is. Van de oprichting van ons genootschap af was hij lid, en hij heeft jarenlang actief deelgenomen aan vergaderingen en excursies. Later zagen wij hem niet zoveel meer. Wij zijn hem dankbaar voor zijn trouw. Ook hij ruste in vrede.

Dan maakt de voorzitter melding van enkele aanwinsten die ter vergadering aanwezig zijn: Van de heer Willems uit Geleen zeven

stukken graniet, afkomstig uit de grindgroeven Houten te Stein, Meulenberg te Urmond-Stein en uit de Maas bij Beegden. Van de heer W. F. E. l d e r zeven stukken verhard Gulpens Krijt met Belemnieten, afkomstig van het Belemnietenkerkhof (aan de basis van het Maastrichtien) uit de oude krijtgroeve bij Terstraeten in het Malensbos. Verder twee verkiezelde zeeëgels, *Echinocorus* sp., eveneens uit het Gulpens Krijt van Halembaye (B), en een stuk rode phtaniet uit de grindgroeve in het Elzetterbos (gem. Wittem), oorspronkelijk uit het Onder-Carboon van de Ardennen. Tenslotte twee bijzonder fraaie verkiezelde schelpresten van *Ostrea vesicularis* Lam., gevonden in het Gulpens Krijt van het Vijlenerbos, met zgn. kiezelringen. Deze gaan bij algehele verkiezeling verloren. Dit is bij de geschonken schelpen niet het geval geweest, daar de kalk reeds was opgelost, voor zij vervangen kon worden door kiezel. Dergelijke kiezelringen komen meer voor in het Gulpens Krijt, o.a. bij Belemnieten, Brachiopoden, Oesters. Over hun ontstaan zijn nog te weinig gegevens bekend.

Dokter Willemse toont een levende bidsprinkhaan, door hem verzameld op zijn reis naar Florence. Het is een van de weinige soorten sprinkhanen, die dierlijke prooien verorberen, die zij vangen met behulp van hun lange, gespierde, van doorns voorziene voorpoten. Zij kunnen hun kop 180° draaien, en zo hun prooi lange tijd in het oog houden. Ook heeft hij een voorbeeld meegebracht van het geslacht *Salomona*, waaraan hij publicatie XI geheel gewijd heeft. Tenslotte zegt hij nadere gegevens toe over de tapijtkever, die kennelijk ten gevolge van het gunstige voorjaarsweer in heel het land opschudding heeft verwekt door de schade die de massaal optredende larven aanrichten. De naam tapijtkever zou door journalisten bedacht zijn, zij komt in geen enkel boek over insecten voor. De heer **Mommers** merkt op dat deze naam reeds lang bij stoffeerdere in gebruik was, hetgeen des te opmerkelijk is, omdat deze lieden de kevers zelf nooit te zien krijgen, omdat deze zich ophouden op bloemen, waarvan zij het stuifmeel eten.

De heer **van der Hoogt** demonstreert als grote zeldzaamheid rijpe zaden van de *Ginkgo biloba*, verzameld in het Henri Hermanspark te Maastricht. Zij gelijken op pruimen, maar rieken in overrijpe toestand sterk naar boterzuur. De

harde steenkern wordt geroosterd gegeten. De boom werd in de zeventiende eeuw in Japan ontdekt. Daar stond ze aangeplant in tempeltuinen, als middel tegen brand. Wild wordt zij momenteel alleen in Zuid-China gevonden, doch in het Mioceen groeide zij ook in Europa tot in Groenland toe. Reeds uit het Perm zijn soorten van dit geslacht bekend.

Op een vraag van de heer **van Noorden**, hoe men varens sporen moet behandelen om er varensplanten uit te kunnen kweken antwoordt de heer **Willems**, dat hij met succes bladeren van de tongvaren en van het muurvarentje heeft afgestreken op een muurtje in zijn tuin, dat met kalk is opgemetseld. In de botanische tuin te Terwindsen trekt men sporendragende bladeren af en werpt ze onder dicht struikgewas. In het voorjaar vindt men daar dan de jonge varensplanten. Ook lukt de teelt op vochtige turf. De heer **Gijtenbeek** vertelt hoe de kwekers tropische varensorten kweken door de sporen uit te strooien op een mengsel van turfmolm en blad-aarde, dat tevoren gestoomd is. Wanneer men dit in de winter doet kan men in het voorjaar verspenen.

De heer **Bouchoms** is in de tweede helft van september in het noorden van Groningen op het wad geweest, en heeft daarvan verschillende planten meegebracht, die wel heel vreemde gasten zijn op onze vergadering. Van nog verder is gekomen de Stekelnachtschade, *Solanum rostratum*, een adventief uit Amerika, met lange stekels op de bladsteel en de nerven en vooral ook op de kelkbladen, die de besvrucht blijven omgeven. De plant werd verzameld in Hornhuizen, in de Noordwesthoek van Groningen.

De heer **ter Horst** biedt voor het museum aan een hondsvij, *Umbra* spec., afkomstig uit de Grote Peel. Door de langdurige grote droogte staat op vele plaatsen nog maar een paar cm water, waarin veel Sphagnum, en daartussen wemelt het momenteel van deze visjes. Hoe ze in de Peel terecht zijn gekomen is niet bekend. Ook is niet uit te maken of hier sprake is van de Amerikaanse of van de Hongaarse soort. De heer **Marquet** heeft deze vissen al veertig jaar geleden gevangen in de vijver van het kasteel Schaesberg. Zij hebben het uiterlijk van de Amerikaanse, maar de tanden van de Hongaarse hondsvissen. De heer **Willems** wijst op de mogelijkheid van verspreiding door watervogels, die kuit of larven tussen hun zwemvliezen ver-

voeren. Verder heeft de heer ter Horst een paar klapperstenen bij zich, afkomstig van Munstergeleen. Dit zijn holle stenen, die bestaan uit een ijzerconcretie, en waarvan het binnenste deel door waterverlies van de korst is losgeraakt.

De heer van der Leeuw toont onder meer een paar takjes bloeiende *Asparagus plumosus*, zgn. varentjes, hem toegezonden uit Friesland. Deze plantjes bloeien hier te lande volgens de heer Gijtenbeek maar zelden, omdat het loof te vroeg gesneden wordt. Dit wordt vooral gebruikt in bruidsbouquetten. De heer Grégoire demonstreert enige afwijkingen, een van de tuintulp, met drie stengels, en een van het madeliefje, een zgn. Hen and Chicken, een hoofdje met doorgegroeide randbloempjes. Ook toont hij een herbariumexemplaar van het Paardebloemstrepzaad, *Crepis vesicaria* subsp. *taraxacifolia*, verzameld op de Wrakelberg. De heer Mertens vraagt naar resten van de cultuur van de Wede, *Isatis tinctoria*, die in het begin van de vorige eeuw op de St Pietersberg werd bedreven.

Het is de heer Kemp opgevallen, dat in de zomer van 1959 meer dan andere jaren kieviten voorkwamen in de streek van Itteren. Hij zoekt verband met de droogte. Verder nam hij Bontbekplevieren, *Charadrius hiaticula*, waar aan de Maas ten N. van Roermond, op 20 september een exemplaar, op 29 september drie en op 3 oktober twee. Meerdere malen zag hij de opvallende witte vleugelstreep. Op dezelfde plaats vijf Bonte Strandlopers, *Calidris alpina* op 29 september. De lengte van de snavel, de kleur van de poten, de tekening op de rug en de grootte waren goede kenmerken. De Avifauna van Hens, 1947, vermeldt slechts één waarneming in Limburg. De slaappleats van de spreuwen te Limmel-Maastricht is dit jaar weer sedert juli in gebruik. Op 27 september schatte de heer Kemp het aantal roestende vogels op 40000.

Uit waarnemingen van de heer Rampen te Katwijk aan Zee, die medegedeeld worden door de heer Stevens, blijkt dat ook in Geleen een Kleine Strandloper isesignaleerd, samen met Kemphaantjes, Watersnippen, Oeverloper, Bosruiter, Zomertalingen en Waterral. Het terreintje, dat hij op 4, 5 en 6 september bezocht, is de zg. Peul (de Poelen) gelegen aan de rand van de gemeente Geleen, oostelijk van de woonwijk „de Kluis”, tussen de spoorlijn Sittard-Heerlen en de Geleenbeek. Het grootste deel ervan wordt ingenomen door twee weinig be-

groeide modderige plassen, gescheiden door een laag dijkje. De heer Stevens bracht er zelf een bezoek op 10, 14, 21 en 28 september, en nam er waar: Kemphaantje, Watersnippen, Wilde Eend, Kieviten, Turkse Tortels en een Waterral. De laatste hield zich op in een kleine begroeiing van Lisdodden, maar kwam herhaaldelijk behoedzaam op het slijk naar voedsel zoeken. Ook zag hij een Wezel, die een gevangen konijn door het slijk en het water meesleurde. Tenslotte zag hij samen met Frater Raymond uit Lanaken op 23 september boven de Maas bij Itteren tot driemaal toe een Visarend.

Dr. van Nieuwenhoven heeft op 21 september op klaarlichte dag, 's middags om 2 uur, bij een temperatuur van ongeveer 20° C., in de zon, een watervleermuis, *Myotis daubentonii*, kunnen gadeslaan, die op jacht was boven de Jeker bij de Zwarte Sluizen te Maastricht. Het diertje vloog in kringen dicht boven de rivier, soms de waterspiegel aanrakend, kennelijk om daar een prooi te grijpen. Na enige rondjes zette het dier zich telkens neer op de stam van een van de bomen aan de oever. Eenmaal koos het zijn rustplaats zo laag, dat het gegrepen en geïdentificeerd kon worden. Deze manier van jagen is bekend van de watervleermuis — de meervleermuis doet het ook zo —. Het bijzondere van dit geval was, dat het dier midden op de dag was uitgevlogen.

NIEUWS UIT VENLO EN OMGEVING.

Woensdag 5 oktober begonnen „De vrienden der Natuur” hun winterprogramma met een dia-avond, gegeven door de heren Boermans en Brenneker, terwijl de heer Pijpers het een en ander toelichtte. Het waren opnamen van planten en dieren uit de buurt van Venlo, dingen, die men vroeger wel gezien heeft, maar soms al weer lang vergeten heeft. En daarom is zo'n avond zeer leerzaam, want men leert er door nog beter uit zijn ogen te kijken. Br. Victorius zorgde voor een toegift, opnamen langs de Geul, o.a. van het zinkviooltje en de vuurpad.

Een werkelijk goed begin, waaraan velen met voldoening zullen terugdenken, in het gloednieuwe filmzaaltje van de nieuwe broedersschool aan de Hogeschoorweg.